

Eşref Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi*

Polat Safi

İstanbul, Kronik Kitap, 2020, 400 Sayfa, ISBN: 9786057635709

İsmail Küçükkılınç**

Polat Safi'nin **Eşref Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi** adlı kitabı bir televizyon programının da katkısıyla sosyal medyada ciddi bir etkileşime konu oldu ve Eşref'in amiyane tabirle hakikatte bir kahraman değil de bir balon olduğu ve Safi'nin bu balonu patlattığı algısına yol açtı.

Bir grup nezdinde ise Safi'nin yaptığı niyet açısından değilse bile netice olarak bir itibar suikastı olarak telakki olundu. Çünkü Eşref, tüm hatalarına, kusurlarına, günahlarına, suçlarına rağmen kolay harcanacak biri değildi; Eşref, Osmanlı'nın çöküş sürecinde beka mücadelesinin namdar isimlerinden biriydi.

Evvela söylemeliyiz ki, Polat Safi'nin kitabı bazı noktalarda Ahmet Efe'nin **Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref**[İstanbul: Bengi Yayınları, 2010] unvanlı kitabıyla benzerlikler göstermektedir. Her iki kitaptaki bazı başlıklar, anekdotlar ve kaynakların benzerliği dikkat çekiyor. Bu, Safi'nin kitabının Efe'nin kitabından kopya olduğu ya da onu taklit ettiği manasına asla gelmiyor çünkü daha evvelki tarihli kitapta yer alan unsurların sonraki tarihli kitapta yer

* Bu yazının kısa formu 27 Aralık 2020 günü Star Açık Görüş'te yayınlanmış, Tarih Kritik için üslubu değiştirilerek genişletilmiştir.

** Avukat, yazar, avkucukkilinc@hotmail.com

almasının her zaman için taklit manasına gelmeyeceği tartışmasızdır. Safi'nin Kuşçubaşı Eşref hakkındaki psikobiyografi denemesi daha evvel pek yapılmış olmadığı için bu yönüyle orijinaldir. Bir de Eşref Bey'in babasının Kuşçubaşı değil de Kuşçubaşı yardımcısı olduğu iddiası orijinaldir ve Efe'nin kitabında yer almamaktadır. Psikobiyografi denemesi ve birkaç başlık hariç, Safi'nin eseri muhtemelen Efe'nin kitabı merkeze değilse bile dikkate alınarak yazılmıştır. Safi, Efe'nin kitabındaki iddiaları kimi zaman tashih, kimi zaman tadil kimi zaman da takviye etmektedir. Safi bunları yaparken bir kısmı daha evvel kullanılmamış vesikalara da müracaat etmektedir.

Eşref Kuşçubaşı aleyhinde yazılan Efe ve Safi'nin kitaplarının en büyük açmazı, Kuşçubaşı'ndan sitayişle bahseden iki resmî vasfî ismin yazdığı eserlerle hesaplaşmamış olmalarıdır. Bu iki isim Rahmi Apak ve Tevfik Bıyıklıoğlu'dur. Bıyıklıoğlu, İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi Harekât Müdürü, Lozan Konferansı'nda müşavir, Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığı esnasında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti (bugünkü Türk Tarih Kurumu) Başkanıdır. Rahmi Apak ise Balkan Harbi, I. Dünya Harbi ve 1919-22 arası Millî Mücadele'de mühim hizmetler ifa etmiş, esir düşmüş, Tekirdağ milletvekilliği yapmış bir isimdir. Her iki kurmay subay da okullarını derece ile bitirmiştir. Her iki isim de İstiklal Harbi ile ilgili eserleri Genelkurmay Başkanlığı ve Türk Tarih Kurumu'ndan çıkan yazarlardır.

Ahmet Efe, hiç olmazsa Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Genelkurmay Başkanlığının çıkardığı **Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı** ile Türk Tarih Kurumu'ndan çıkan **Trakya'da Millî Mücadele** [Ankara: TTK, I.Cilt, 1987] unvanlı eserlerden duyduğu rahatsızlık sebebiyle Bıyıklıoğlu ile hesaplaşmak istemiştir. Çünkü Ahmet Efe, İstiklal Harbi'nde Mustafa Kemal'e şerik istemeyen bir Kemalist portresi çizmektedir. Oysa Bıyıklıoğlu, Trakya'yı merkeze aldığı Millî Mücadele'de Mustafa Kemal'e pek yer vermemekte, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı** unvanlı eserinde de bazı isimlere Kemalist paradigma ve perspektifin kabul edemeyeceği bir kıymet atfetmektedir. Kısaca Bıyıklıoğlu'nun hizmeti mesbuk mühim bir askerî şahsiyet olması, onu Efe'nin taarruzundan masun kılamamaktadır. Efe'nin Bıyıklıoğlu'na itiraz şekli de ilginçtir. İlki, Mustafa Kemal'in Rus karı-kocanın işlettiği Roz-Nuvar gece kulübüne kredi verilmesi için İş Bankası'na tavassut yazısının Bıyıklıoğlu tarafından farklı anlaşılması, Ankara'dan İstanbul'a gelen ve kendisinin garda karşıladığı TBMM reisi Kazım Özalp'ın Mustafa Kemal'in sıhhat ve neşesini sorması üzerine verdiği cevapta "iyidir, geziyor, eğleniyor ve bar kadınlarına para dağıtıyor" demesi ve kredi olayını bunlara 15.000 TL'lik çek verilmiş gibi hikâye etmesidir. Diğeri daha da ilginçtir. İddiaya göre,

Bıyıklıoğlu, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri iken Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'dan iş takipçiliği için rüşvet istemiş, itiraf etmesi halinde Mustafa Kemal'in kendisinin affını düşüneceğini söylemesine rağmen Bıyıklıoğlu inkâr yoluna gitmiştir. Mustafa Kemal'in iddia konusuna dair mektupları göstermesine üzerine de Bıyıklıoğlu, Efe'ye göre "pişkince" bir tavır takınarak "bunların hukukî ve kanunî ne kıymeti var ki?" demiş, Cumhurbaşkanı tarafından görevinden alındığı ve kalkıp gitmesi söylenmiştir. Bu hadise Hasan Rıza Soyak'ın **Atatürk'ten Hatıralar** [İstanbul: YKY, 2004] unvanlı eserinde nakledilmektedir. Ahmet Efe zannımca şunu söylemek istiyor: **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı** eserinde her şeyi Mustafa Kemal'e bağlamayan, başka kahramanlara pay biçen, **Trakya'da Millî Mücadele** unvanlı eserinde de 150'lik olmuş, Mustafa Kemal'e suikast iddiasından dolayı ömür boyu hapse mahkûm olmuş Kuşçubaşı Eşref'i adeta bir efsane olarak anlatan, Balkan Harbi'nde Mustafa Kemal'in rolünü görmezden gelen ve Enver'i öne çıkaran Tevfik Bıyıklıoğlu, kitapları her ne kadar Genelkurmay ve TTK'den çıksa da kuyruk acısı ile hareket ediyor ve Mustafa Kemal'den intikam almaya çalışıyor.

Efe'nin bu itirazı şekli doğru değildir; vesikalara müstenit eserlerle ve müellifiyle hesaplaşma bu tarzda olmaz. Haliyle Efe, Bıyıklıoğlu ile hesaplaşmamış, o eserlerin ağırlığı altında ezilmenin intikamını da bel altı vuruşla almaya çalışmıştır. Oysa Efe'nin atıfta bulunduğu Hasan Rıza Soyak'ın Atatürk'ten Hatıralar unvanlı eserinin ilerleyen satırlarında Mustafa Kemal'in 30 Ağustos Zaferi'nin ikinci sene-yi devriyesinde Dumlupınar'da yaptığı konuşmanın metni bulunmakta ve bu metinde Mustafa Kemal hassaten isim zikrederek Tevfik Bıyıklıoğlu'na bu zaferdeki hizmeti sebebiyle teşekkür etmektedir (Soyak, a.g.e., s.137). Kaldı ki rüşvet [muhtemelen o dönem yaygın görülen komisyon olmalı] iddiasına delil olan mektupların hukukî mahiyetini Mustafa Kemal, çağırıldığı Refik Saydam'a sormuş, o da yaptığı tetkikte "kanuni takibatta bulunmanın imkân dâhilinde olmadığı" neticesine varmıştır. Soyak'ın anlattığına göre Bıyıklıoğlu hakkındaki bu iddia ondan hazzetmeyen Salih Bozok tarafından ileri sürülmüştür.

Safi ise Apak ve Bıyıklıoğlu aleyhinde menfi bir şey söylememekle birlikte her iki ismin ve eserlerinin bilhassa da Apak'ın Eşref lehine olan ifadelerini görememiş ya da görmezden gelmiştir. Bu eserlerden ilerleyen sayfalarda da bahsedilecektir.

Polat Safi, Ahmet Efe'nin kitabına da temas etmiş, Efe'nin eserinin ideolojik rengi öne çıksa da anlatılan Eşref ile gerçek Eşref arasındaki mesafeyi ortaya koymasını bakımından öncü rol oynadığını, ancak Efe'nin yaptığı tarih okumasında griye yer vermediği için Eşref'in vatan hainliğine odaklandığını ve bu reaksiyoner tavrından dolayı yer yer zorlama iddialar ileri

sürdüğünü ifade etmiştir. Aslında biz de Safi'nin kitabına başlarken bilhassa da onun Efe'nin kitabı ve tavrı hakkında yaptığı bu tenkide kıymet verdik ve hakikaten gri rengi olan bir kitap okuyacağımızı zannettik. Kitabı bitirdiğimizde **Efe'nin hepten siyahının Polat'ın grisinden daha insafli olduğuna hükmettik.**

Eşref Kuşçubaşı'nın bilindik biyografisinde sıkıntılar olduğunu, bunun büyük oranda Cemal Kutay'dan, bir kısmının da Eşref'in bizzat kendisinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Eşref'i aşırı derecede yücelten esas şey ise, kanaatimizce biraz da okuyucunun efsane arayışındaki tahayyülüdür. Fakat istisnalar hariç, Eşref'in anlattığı dâhil ve fail olduğu hadiselerin vüs'atinde değilse bile vukuunda şüphe yoktur.

Eşref'in biyografisindeki bir takım yanlışlıkları tashih, onu kaf dağından indirmek, makul bir tarihî şahsiyet halinde yerli yerine oturtmak elbette ki lazımdı ve buna hiç kimsenin hiçbir itirazı olamazdı.

Polat Safi, ciddî bir emek ürünü olan ve bazı hataları da tashih ettiği bu çalışmasında Eşref'i psikolojik ve psikiyatrik tahlile tabi tutmuş, neticede Eşref'in narsist kişilik bozukluğu ile malul biri olduğuna hükmetmiş ancak maalesef tüm argümanlarını, anekdotlarını, kaynaklarını bu neticeyi doğrulamak ve teyit için istimal daha doğrusu tercih etmiştir. Safi, maalesef birçok yerde Eşref'in lehine olan hususları görmemiş, böylece kendi iddiasını doğrulamak adına Efe'yi eleştirdiği duruma düşer olmuş; okuyucunun kitabı bitirdiğinde hasta bir Eşref'le karşılaşmasını arzulamıştır.

Safi'nin psikobiyografik tahlillerinde çoğu zaman zorlama yorumlara rastlanmakta ve hemen hiç mukayese yapılmamaktadır. Mesela Eşref'in ailesi ile yazılanlar üzerinden yapılan durum Safi'ye yakışmayacak kadar zorlamadır. Anne ve üvey annenin aynı evde yaşaması, 20 yaşına gelmeden beş kardeşinin ölümünü görmesi güya Eşref'te duygusal yoksunluğa yol açmış, o da gerçek manada ilgi ve sevgi görmediği için kendisini suçlamış, kusurlu olduğunu düşünmüş ve bu nedenle sevmeye layık olmadığını varsaymıştır. Narsistik kişilik bozukluğunu izah sadedinde serdedilen bu görüş makul değildir. Çünkü Osmanlı'nın 19.yüzyılı bir felaketler çağıdır. İsyanlar, savaşlar, hastalıklar, göçler sayısız haneye ölüm yağdırmıştır. 93 Harbi ve Balkan Harbi'nde yaşanan hadiseler, tecavüzler, hicret esnasında yaşananlar benzerine az rastlanır travmalardandır. Ayrıca üvey anne ve kardeş olgusu da çok yaygın olmasa da yine de o dönemde çoğu yerde rastlanmayacak şey değildir. Safi, şayet bu noktalar üzerinden bir kıyaslamaya gitseydi o zaman toplumun çoğunu narsist kişilik bozukluğu ile değerlendirmek mecburiyetinde kalırdı.

Safi, Eşref'in babasının Saray'da görevli olması sebebiyle kendisini ayrıcalıklı gördüğünü, bu

benlik ilgisini arkadaşlarına dayattığını, fiziksel gücünü de adeta bir gösteri unsuruna dönüştürdüğünü ve bunlara dayanarak zorbalığı kendisine bir hak gördüğünü açıkça ortaya koyduğunu yazıyor. Narsisizm ve saldırganlık arasında kurduğu bağa verdiği delil Eşref'in okuldaki hareketleri, tavırlarıdır. Eşref bu meyanda kimi zaman kavga da etmektedir. Ancak Safi, yine mukayese olgusunu atladığı için maalesef zayıf bile denilemeyecek bir hükümde bulunmaktadır. Hasan Amca başta pek çok Harbiyelinin hatıratında talebeler arası kimi acımasız toplu kavgalar, zadegân sınıfındaki talebelerin tavırları daha acımasız ve kırııcıdır.

Safi sürgünlükle narsizm arasında da bağlantı kurmakta, Eşref'in ve kardeşi Selim Sami'nin babaları Mustafa Efendi yüzünden sürgüne gönderildiğini yazmaktadır. Zannımızca Safi'nin çıkış noktası hatalıdır. Abdülhamid, babası yüzünden oğulları cezalandıracak biri değildir. Hatta babasını cezalandırdığı birçok ismi korumuş, kollamış, onlara yardım etmiştir. Bu durumda Eşref ve Selim Sami'nin de o günün şartlarına göre sürgünü gerektirir işlerle iştilal etmiş olmaları gerekir. Kanaatimizce sürgün noktasında da Safi, bir kıyasa müracaat etmeyerek yanlış bir neticeye varmaktadır. Trablusgarb, bilhassa da Fizan sürgünlerinin bir kısmının hayat hikâyeleri hakikaten dayanılır gibi değildir. Birçok sürgünün geride yaşlı annesi, genç kız kardeşi kalmış, onlar bir menfi/sürgünün ailesi olduğu için yalnız bırakılmış, akrabaları tarafından bile yardım görememiş, hayatın tüm acımasızlığına maruz kalmışlardır.

Aşağıda müstakil olarak ele alacağımız bir konu da Safi'nin Eşref'e yakıştırdığı ahlakî nakiselerdir. Mesela Safi, Eşref'in önüne bir fırsat çıktığında bu fırsatın ahlaki olup olmadığına bakmadığını yazar. Safi'ye göre bu fırsatçı insanlar lükse düşkündür ve Eşref'in Salihli'deki evi de buna delildir. Eşref'in Balkan Harbi'nden döndüğünde beraberinde şaibeli bir şekilde 15-16 bin büyükbaş ve küçükbaş getirmesi, Malta'da Osmanlı esirlerine gönderilen parayı suiistimal etmekle suçlanması, Milli Mücadele esnasında haraç ve yağma işlerine karışması onun yasadışı yollardan para kazandığının göstergeleridir. Safi, bu satırlarda sadece haksızlık yapmamakta, ayıp da etmektedir. Trakya'dan Ege'ye 16 bin hayvanın götürülmesi sessiz-sedasız yapılacak bir iş değildir. Hiç kimsenin bunu görmemesi, o esnada müdahalede bulunmaması, hesabını sormaması düşünülmeğe göre Safi'nin iddiası tartışmaya bile değer olmamalıdır. Kaldı ki Enver Paşa'nın şahsî menfaatine mağlup olanlara müsamahasının pek olmadığı da bilindiğine göre Eşref'in yüklü bir miktar ile Yemen'e gönderilmesi mezkûr hadisenin başka bir izahının olduğunu gösterir. Ayrıca Malta'da esirlere gönderilen paraları suiistimal etmek ile suçlanması da ya gareze ya da başka bir gayeye müstenittir. Çünkü Eşref, Malta'da kendisiyle bulunup da hatıra yazarların çoğunun ifade ettiği üzere Malta'daki camiyi ve şehitlikte medfun Türk evlatlarının mezarlarını tamir ettirmiş, onlara isim yazdırmıştır.

Polat Safi, maalesef nedendir bilinmez, hemen her şeyde hep Eşref'in aleyhine şahitlikleri muteber görmektedir. Çünkü buna mecburdur. Kendisi bir tez, bir hüküm sahibidir. Buna göre Eşref narsist kişilik bozukluğuna sahip biridir ve her şey bunu ispata yöneliktir. Eşref'in lehine olan şeyler bu teze, bu hükme zarar vereceği için Safi onları ya görmez ya da küçük görür. Safi, esas olarak Eşref'in hiçbir şekilde suçlanamayacağı hadiselerde onun aleyhindeki iddialara itibar etmez ancak bu bir lütuf değil, bizce çaresizliktir.

Safi'nin bazı hükümleri ise insanı tebessüm ettirecek cinstendir. Mesela Eşref, aynı seviyede olmadığı insanların nezdinde kendisini ayrıcalıklı göstermek istemektedir. Eşref'in anlatısına göre Enver, kendisine itibar eden, onun tavsiyelerini dinleyen biridir. Oysa bu, Safi'ye göre pek de mümkün değildir. Fakat Safi, kaynakların çoğunda Enver'in Türkistan mücadelesinde Eşref'in kardeşi Selim Sami'nin tesirinde kaldığının yazıldığını görmezden geliyor. Şayet Enver, Selim Sami'nin tesirinde kalıyorsa herhalde âlicenaplık yapıp Eşref'in tavsiyelerine filan da kulak vermiştir. Enver, Hürriyet Kahramanı, Trablusgarb Mücahidi ve Edirne Fatihi olarak Harbiye Nazırlığını hak etmiş biridir ancak unutulmamalıdır ki onun yanındaki fedaîlerin tazyiki olmasa kendisinin bu makama gelmesi kolay hatta mümkün de olmazdı. Safi'nin iddiasının aksine Eşref, Enver'e karşı hem hürmetkâr hem de dikkatlidir. Onun kendisine hemen her görev verişinde Enver hakkında kullandığı ifadeler şöyledir: “Temiz yüzüyle gülümseyerek haksızlığa karşı bükülmek bilmeyen nazik elleriyle elimi kabul buyurdu ve muvaffakiyet duasını ederken mübarek gözleri yaşarmıştı. Vatan duygusuyla sulanan bu gözleri selâmladım”.

Safi, narsist kişilik bozukluğunun bir gereği olarak Eşref'in Süleyman Askerî'yi kıskandığını da yazmaktadır. Safi, Eşref'in Harbiye mezunu olmayışı, Askerî'nin kurmay subay oluşu, Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nde Askerî'nin makamının kendisinden üste oluşu gibi şeylerin Eşref'in kıskançlığına yol açtığını iddia ediyor. Eşref, bu kıskançlığı da ilk olarak Trablusgarb'da hissetmiştir ki Eşref, orada Askerî'yi başarısız bulmuştur. Safi'nin en büyük hatası bir Gayri Nizami Harp çalışanı ve mütehassısı olarak Teşkilat-ı Mahsusa'yı ve Batı Trakya'nın istirdadı mücadelesini muvazzaf subayların askerî nizamî-hiyerarşik bir işleyiş olarak ele alır gibi ifadelere iltifat hatta iltica etmesidir. Bu sebeple Eşref'in bir an için dahi olsa Askerî'nin önünde olmasını bir türlü kabul edememektedir. Oysa İTC'de örgütün hiyerarşik yapılanması yüksek mektep mezuniyetine veya resmî vazifeye göre değildir. İTC'nin merkez teşkilatının iki mühim ismi Talat ve Kara Kemal, yüksek okul mezunu olmayan, posta-telgraf memurlarıdır. Ancak bu iki isim kadar da cemiyetin örgüt yapısına damga vurmuş başkaca bir isim de yoktur. Haliyle İTC ile ilişkili hele de gizli örgüt vasfını haiz yapılanmalarda hiyerarşik

bir kadro ve idare aramak makul değildir. Unutulmamalıdır ki Milli Mücadele'nin 1919-1922 aralığında Yahya Kaptan, Demirci Mehmed Efe ve Çerkes Ethem gibi isimler muvazzaf subaylardan daha yetkili görülmüş, son ikisinin maiyetine kurmay subaylar bile verilmiştir. Eşref'in de maiyetinde subaylar olduğu malumdur.

Bu siyapta şunu bilmekte fayda bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, Edirne'yi istirdat ederken/geri alırken Meriç'in batısına geçmeyeceğini taahhüt etmiştir. Ancak gelişen şartlar Batı Trakya topraklarına geçmeyi gerektirmiştir. Bu durumda bu topraklara esasen muvazzaf olmayan birliklerin girmesi mantıklıydı. Çünkü bu durumun devletin önüne bir şikâyet olarak getirilmesi halinde bunun bir emir-komuta zinciri dâhilinde nizamî bir hareket olmadığı söylenebilecekti. Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele** unvanlı eserinde şunları yazmaktadır: “Batı Trakya'dan, Bulgar çetelerinin Türklere zulüm ve tecavüz yapmakta olduklarına dair huduttan raporlar alınınca, Edirne'de bulunan ve Edirne'nin kurtarılmasından sonra Bulgar topraklarına girmiş olan Hurşit Paşa kolordusu emrindeki akıncı müfrezesinden 116 kişilik bir çete, kolordu kurmay başkanı Enver Bey'in emir ve talimatıyla, Edirne'den Ortaköy üzerine gönderildi. Batı Trakya'ya 15 Ağustos 1913'te giren bu akıncı müfrezesi, Umum Çeteler Kumandanı Eşref Kuşçubaşı'nın emrinde idi” (Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.74). Ayrıca bu çete içinde Eşref'in kardeşi Selim Sami [Hacı Sami] de vardı. Dahası da Koşukavak, Mestanlı ve Kırcaali kazaları da “yalnız ‘Umum Çeteler Kumandanı’ sıfatıyla Eşref müfrezesi tarafından işgal ve idare altına alınmıştı” (Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.74). İşte bu işler/istirdatlardan sonra Enver Bey'le Ortaköy'de yapılan 22 Ağustos tarihli görüşmede alınan karar neticesi Süleyman Askerî gibi kurmay subayların Batı Trakya'ya geçişine izin verilmiştir. Kısaca Eşref, kısa bir süre için Batı Trakya'daki en yetkili isim olmuş ve sonra da Süleyman Askerî'nin bölgeye gelmesiyle emir-komutayı ona terk etmiş olabilir. Safi, bunun ihtimalini bile varit görmez gibidir. Gariptir, Safi, narsist kişilik bozukluğunu izah ederken bunların intihara meyilli olduklarını ve Eşref'in de bir dönem intiharı düşündüğünü yazar. Ancak Eşref'in intihar düşüncesine kapıldığı anlar hakikaten bir efsanenin yazıldığı Hayber'den sonra İngilizlere esir edilmesi ve Mısır'da çok zor şartlar arasında hapiste bulunması zamanına denk gelir. Buna rağmen Eşref yaşamayı tercih etmiştir. Hatta onun Milli Mücadele esnasında Yunan işgal bölgesine geçmesi de bu yaşama arzusuyla ilgili olabilir. Mısır'daki esir kamplarında tutulan Osmanlı askerlerinin yaşadıkları katlanılır şeyler değildi ve onların bir kısmının intiharı düşündüğü ve hatta intihar ettiği de vakidir. Ancak Süleyman Askerî ne yapmıştır? Kanaatimizce makul, mantıklı hiçbir izahı olmayan şekilde intiharı tercih etmiştir. I. Dünya Harbi'nde Irak ve Havalisi Umum Kumandanı olduğu esnada vuku bulan Şuaybiye taarruzunun başarısız olması ve askerlerin Bercesiy'e'nin batı hududuna çekilmesini gururuna yediremeyen Askerî 14 Nisan 1915'te intihar etmiştir.

Askerî'nin bu intiharı sadece kendi hayatını sonlandırmakla kalmamış, ordunun da moralini bozmuştur. Askerî erken pes etmiş, maiyetini de müşkül duruma düşürmüştür. Askerî'nin intiharından sonra da savaş 3,5 sene devam etmiş hatta Osmanlı ordusu Irak'ta muhteşem bir zafere de imza atmıştır. Kanaatimce bu intihar şehadet olarak telakki olunamaz ama yine de devlet kendisini şehit addetmiş, annesine maaş bağlamıştır (Nurettin Şimsek, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî Bey-Hayati, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.180-181). Asla ve kat'a Süleyman Askerî'yi kötölemek manasına gelmemekle ve onun hakkında “vatanı için vatanından başka her şeyini isteyerek ve gülerek feda etmiş bir Türk'tü” [Hamza Osman Erkan, **Bir Avuç Kahraman**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1946, s.27] diyen Süleyman Nazif gibi düşünmekle birlikte Eşref ile Askerî kıyaslandığında Eşref mücadeleye devam etmiş, Askerî intihar etmiştir. Askerî'nin intiharı gerçekleşmediği takdirde orduya, vatana ve millete zarar verecek bir mahiyette de değildir. Safi'nin narsizm ve intihar bağlantısı bu kıyasta kanaatimce ağır bir yara almaktadır.

Safi, Eşref'in Enver Paşa'nın yaveri İzmitli Mümtaz'ı da küçümsediğini iddia eder. Ancak Safi burada yine seçmeci davranmakta, Eşref'in başka sözlerine ve sair kaynaklara hiç iltifat etmemektedir. Eşref'in onun hakkında söylediği “memleketi için koç gibi döğüşen hamiyetli bir arkadaşımıdır. Bu sevilmez de kim sevilir” sözüne de atıfta bulunulsa bu durumda da Safi iddiasını ileri sürmekte zorlanacaktı. Ayrıca Mümtaz'ın İzmit'li arkadaşı Rifat Yüce, Malta'da Eşref ve Mümtaz'ın karşılaşmalarını, birbirlerine olan muhabbetlerini, Eşref'in Mümtaz'a yardımlarını net şekilde yazmakta, ayrıca Mümtaz'ın da çok böbürlenerek konuştuğunu ilave etmektedir. İttihadçı, Teşkilat-ı Mahsusacı, fedai olup da yaptıklarını biraz da abartmadan anlatan pek kimse de bulunamaz galiba!

Safi'nin Kuşçubaşı Eşref'in Hayber'deki mücadelesini Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin 1300 sene evvel Hayber'deki mücadelesine benzetir bir üslup kullanması bağlamında söyledikleri de makul değildir. Her ne kadar Hayber'deki mücadele ile Çanakkale kıyas bile edilmez ve orada kendini değil askerleri kast etse de Mehmed Âkif de Çanakkale kahramanlarını Bedr'in arslanlarına benzetmiştir. Bu da bazı çevreler nezdinde Akif'in kötülenmesine yol açmıştır. Eşref'te de görülen edebî ve sanat merkezli ifadeler, teşbihler, istiareler, mübalağalar bir kişinin narsist kişilik bozukluğu ile malül olduğunu göstermez.

Eşref'in İstiklal Harbi esnasında Yunan bölgesine geçişi ve geçtikten sonra Anadolu topraklarında ne yaptığı henüz netleşmemiştir. Ancak bilinen bir şey vardır ki bugüne kadar hiç kimse Eşref'in Yunan'la bir olup Türk ordusuna kurşun sıktığını iddia etmemiştir. Yunan tarafına geçişin isterse de Eşref ölüm tehdit ve tehlikesi altında olsun, bir mazereti olmamakla

birlikte Çerkes Ethem'in Yunan tarafına geçmeye zorlandığı ve bunun temini için bazı ayak oyunlarına müracaat edildiği iddia edilmektedir. Mesela Eşref hakkında “Eşref, vatansever ve iyi bir adam idi. Komitacılık zihniyeti ile yoğrulduğundan lüzumsuz yere kendisini şüphe içinde görerek Yunanlılara sığınmıştır. Allah kimseyi şaşkırtmasın” diyen ve nispeten insafli bir hüküm veren Rahmi Apak, Çerkes Ethem'e yönelik ayak oyunu ile ilgili bir şahitliğini nakletmektedir. Çerkes Ethem meselesinin kızıştığı ve bir hal çaresi arandığı günlerde Mustafa Kemal, Kazım Özalp, Çerkes Ethem ve ağabeyi Reşid Ankara'dan trenle Eskişehir'e gelirler. Eskişehir'deki Garp Cephesi karargâhını korumak için de 24. Tümenin hücum taburu getirilmiştir. Bu taburun kumandanı Sapançalı Yüzbaşı Nurettin'tir. Bu yüzbaşı bir toplantıda çeteciliğe karşı hareketin aleyhinde konuşmuş. Ethem, Eskişehir'de trenden inince bu[metinde bir ifadesi var] yüzbaşı hemen onun evine gitmiş ve derhal kaçmazsa kendisinin tevkif edileceğini haber vermiş. Bunun üzerine Ethem de derhal arabasına atlayarak elli altmış kadar maiyetiyle Kütahya'ya savuşmuş ve bu suretle ipler kopmuş ve Ethem hiçbir uzlaşma teklifini kabul etmemiştir. İşin ilginç bu Nurettin daha sonra askerlikten çekilmiş, iktidardan hayli iltifat görmüş ve hatta Kocaeli milletvekili seçilmiştir [Apak, **Yetmişlik bir Subayın Hatıraları**, s.214]. Burada da görüldüğü üzere Çerkes Ethem bir kurmay subay olmamanın ve siyasî inceliklerden mahrum olmanın acısını çekmiş, kendi hatalarının da tesiriyle asla kabul edilemeyecek bir iş yapmış ve Yunan tarafına geçmiştir. Bir askerinin ve siyasetçinin komitacılığı bilmesi kendisi için tartışmasız bir avantajdır ancak bir komitacı, ne kadar sahada başarılı olursa olsun kurmay zekâsından ve siyasetin inceliğinden mahrumsa bir çatışma halinde ya ölüme, ya tasfiyeye ya itaate ya da firara mahkûmdur. Burada biz Kuşçubaşı'nın da bu gibi bir ayak oyunuyla ve başına daha ağır bir şey geleceği haberiyle kasten Yunan tarafına geçmeye zorlandığı kanaatindeyiz. Ancak bu husus henüz tam olarak netleştirilmiş değildir. Benjamin Fortna ise bu hususta “Eşref, fedaî zabitanın en adanmış rolünü ve Enver'e olan sadakatini Türkiye Cumhuriyeti'ndeki istikbalini tehlikeye atacak raddede özümsemiş ve bundan gurur duymuş” demektedir [Benjamin Fortna, **Kuşçubaşı Eşref Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı**, Çev. Selçuk Uygur, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, s.41]. Fortna başka bir yerde de “Kendisinin bağımsız hareketlerinden ve muhtemelen Enver'le olan kalıcı bağlardan usanan Ankara'daki liderlikle köprüleri atar” der (Fortna, a.g.e., s.49). Eşref'le ilgili sonraki istihbarat raporlarının çoğunun tartışmalı olduğunu zannediyoruz. Çünkü bu gibi raporların her zaman hakikati ifade etmediğinin başka hadiselerdeki neticelerle de teyidinin mümkün olduğunu zannediyoruz.

Polat Safi'nin birçok iddiasına hatta Eşref Bey'in babasının Kuşçubaşı olmadığı iddiasına da cevap vermek mümkün. Pratik hayatta kimi dernek ve vakıflarda ikinci adam hatta bazı yönetim kurulu üyelerinin başkandan daha ağırlıklı bir konumda olduğu tartışmasızdır. Kimi

şirketlerde patronlar ilk kuruluş yıllarından itibaren kendileriyle birlikte olan kimi müdürleri bazen geçmiş hizmetlerine hürmeten görevden almamakta, onların yerine ikinci müdürlerle iş tutmaktadır. Ancak personel ikinci müdüre de “müdürüm” diye hitap etmektedirler. Ayrıca bazen makamlar, temsil ağırlığı noktasında tayin edici olmamaktadır. Mesela Rusya Devlet Başkanı Putin’in görev süresi dolduğunda bir Anayasa değişikliğine gitmek yerine kendisi başbakan, Medvedev de devlet başkanı olmuştu. Medvedev’in görev süresi dolduğunda Putin tekrar devlet başkanı olmuştu. Zannımca Rusya devlet hiyerarşisi Putin’e başbakanken bile devlet başkanı muamelesi yapıyordu. Tarihimizde buna benzer misallere rastlamak mümkündür. Süleyman Demirel, Adalet Parti genel başkanlığına seçildiğinde milletvekili olmadığı için 1965 seçimlerine gidilirken Suat Hayri Ürgüplü başbakanlığında kurulan koalisyon hükümetinde başbakan yardımcısı idi. Ancak başbakan gibi bir ağırlığa sahipti. Bu bakımdan Kuşçubaşı olmakla Kuşçubaşı yardımcısı olmak her zaman için temsil noktasından tayin edici olamayabilir ve buradan yola çıkılarak iddialı tezlere giriş yapılamaz.

Herkes gibi Eşref de hakkaniyete riayet şartıyla tenkid edilmelidir.

Şayet Osmanlı’nın çöküş tarihi ve milletin beka mücadelesi layıkıyla anlaşılmazsa birçok kahraman harcanmaktan masun kalmaz. Bu sebeple kısa bir arka plan okuması yapılmadığı takdirde Eşref tartışması boşlukta salınır.

Malumdur ki, Osmanlı, çöküş döneminde devamlı toprak kaybeden, kaybettiği toprağı bir daha geri alamayan, geri almasına izin verilmeyen, galip geldiğinde dahi toprak kaybeden, toprak kaybıyla birlikte nüfus da kaybeden ve nihaî raddede sıkışıp kaldığı Anadolu topraklarını ve bu topraklar üzerinde meskûn Müslüman ahaliyi de yok olma tehdit ve tehlikesinden salim kılamayan bir devletti. Devlete ait ya da onunla alakalı topraklar olan Kırım, Kafkasya, Mora, Tuna, Makedonya, Batı Trakya kaybedilmiş, buradaki Müslüman nüfus her kayıpta elde kalan son topraklara sığınmıştı. Bu sebeple beka tehdidinin son bulduğu 1913-1918 arası Millî Mücadele’de hangi etnik kökene mensup olurlarsa olsunlar muhacirler mühim bir rol ifa etmişlerdir. Bilhassa Balkan Harbi’nde Osmanlı Devleti’nin merkezi sayılması gerekli Makedonya toprakları çok kısa bir süre içinde kaybedilmiş, çok sayıda Müslüman vahşice katledilmiş, yazmaya ar ettiğimiz sayısız tecavüz vakası vuku bulmuş, kılıç artıkları da can havliyle Ege bölgesine hicret etmiştir. 5 asırlık vatan topraklarının, Osmanlı’nın rengini ve şeklini aldığı Rumeli’nin hepten kaybı aslında Anadolu’nun ve üzerinde meskûn Müslüman ahalinin de yakında benzer korkunç bir felakete maruz kalacağını gösterdi. Artık bundan sonra her ne yapılacaksa sıkışıp kaldığımız bir avuç toprağın ve üzerindeki milletin bekasını temin gayesine matuf olacaktı. Bu sebepledir ki, yaralı muhacirlerin de yer aldığı, Kırcaalili Talat

Paşa'nın talimatı ve 93 Tuna muhaciri Filibeli Celal Bayar'ın icraatı ile hatırı sayılır bir Rum burunları kanamadan göçürtüldü. Çünkü son dönemde toprak kaybettiğimiz esas unsur yabancı büyük bir devlet değil, bize bağlı olan gayrimüslim etnik topluluklardı. Mora'da Yunanistan, Tuna'da da Bulgaristan kuruldu. Makedonya da yine daha evvel bize bağlıyken bağımsız olan devletlerce paylaşıldı. Şayet İttihadçı refleks devreye girip Ege'de ve Doğu bölgelerinde bekaya yönelik nüfus hareketleri gerçekleştirilmeseydi Kastamonu ve Konya'da meskûn bir nüfusun bile varlığı meşkûk hale gelecekti. Biz her ne kadar büyük bir devletle savaşmış yenilsek de onlara değil onların kolladığı içimizdeki bir unsura karşı toprak kaybediyorduk. Kısaca Osmanlı'nın hem hükmen hem de fiilen var olduğu toprakların kaderi böyleydi. Biz buraları nüfusun çok azını teşkil ettiğimiz için kaybediyor değildik; namuslu kaynakların da kabul ettiği veçhile bugün Bulgaristan devletinin var olduğu Tuna'nın birçok yerinde Müslümanlar hatta etnik Türkler ya çoğunluk ya da hatırı sayılır bir nüfusu haizdi. Üsküp, Manastır, Selanik de öyleydi. Batı Trakya ise Anadolu'daki herhangi bir Türk şehriden oran olarak daha fazla etnik Türk'ü ihtiva ediyordu. Demek ki, Balkanlı gayrimüslimlerin bağımsızlık uğrunda mücadele ettikleri nüfus homojenliği şayet biz onu temin edersek bekamız, etmezsek zevalimiz olacaktı. Kafkasya muhaciri Çerkes Eşref'in Ege'deki mücadelede cismi değil ismi bile kâfi idi. Bu sebeplerdir ki çoğu insan Eşref'e haksızlık yaparken Ege'nin Müslümanlaştırılması ve Türkleştirilmesinin icracısı Celal Bayar, sonradan sekter bir Kemalist de olmasına rağmen hatırı gözetiyor, Eşref hakkında mutedil bir üslup kullanıyor hatta hatıratında onu kaynak olarak kullanıyordu.

Eşref beka mücadelesinin bir ferdidir ancak o, iki hareket, mücadele ve politikanın da namdar bir üyesidir.

İşgal Edilmiş Topraklarda Mukavemet/Direniş Politikası ve Kaybedilmiş Toprakların İstirdadı/Geri Alınması Politikası.

1911'de İtalya'nın Trablusgarb'ı işgali, Osmanlı'nın çaresizliğinin de eseri idi. İki devlet arasında bir savaş değil, bir devletin diğer bir devletin topraklarını hayâsızca işgali vardı. Bu işgale, dava önce Doğu Rumeli Vilayeti'nin kaybında olduğu gibi sessiz kalmak, hem yarın sıranın Antalya'ya gelmesine yol açabilir hem de İslam âlemi nezdinde devletin ve hilafetin hiçbir hükmü kalmazdı. Kaldı ki burası devletin elindeki son Afrika toprağıydı ve nüfusunun mühim bir kısmı da Türk kökenliydi. Eşref, **mukavemet/direniş politikasının** gönüllü bir neferidir ve bugün kimin bu bölgede ne kadar kaldığı, ne kadar savaştığı tespit edilebilecek durumdadır. Trablusgarb'daki **Direniş Hareketi**, Ömer Muhtar'a devredilmiş ve bugünkü Türkiye-Libya münasebetinin de temeli olmuştur.

Eşref'in esas ismini tarihe kazıttığı politika yukarıda biraz bilgi verdiğimiz Edirne ve Batı Trakya bağlamında somutlaşan **Kaybedilmiş Toprakların İstirdadı/Geri Alımı** idi. İTC ve İttihadçıların iktidarda olmadığı bir devrede vuku bulan ve fena idare edilen Balkan Harbi neticesinde mübarek Edirne şehri ile Batı Trakya da kaybedilmişti. Kısaca bu topraklar imza attığımız bir uluslararası anlaşma ile elimizden çıkmıştı ve hukuken yapacak hiçbir şey kalmamıştı. Kamil Paşa gibi isimlerin hükümette olsa asla yapamayacakları bir şey oldu. Edirne aşığı ve mebusu Talat ile ona eşlik eden Enver'in direktmesiyle devlet, Balkanlı devletlerin anlaşmazlığı sebebiyle çıkan II. Balkan Harbi'nin yol açtığı karışıklıktan istifade ile anlaşmayı ihlale karar verdi ve Edirne şehrini istirdat ettik. Bugün Edirne'nin istirdadının ne manaya geldiğini maalesef gençlerimiz hatta muhacirlerimiz bile bihakkın takdir edememektedir. Şayet Edirne istirdat edilmeseydi bugün Selanik, Manastır, Üsküp, Batum ve Halep hükmünde olacak, belki tarih kitaplarında okuyacak, biraz hamiyetliysek "vay be, bir zamanlar bizimmiş" diye iç çekecektik. Acıdır ki Kemalist Tek Parti devrinin eğitim sistemi, kaybedilmiş toprakların öğrencilerin hafızasında ve gönlünde yer edinmesini engelleyecek bir özellik kazanmıştı. Devletin yapması gerekli işi tek başına yapmış, bunun için devlete harcayacağı mesaiden bir dakika çalmamış, tüm masrafları da cebinden karşılamış ve neticede **Rumeli'den Türk Göçleri** gibi muhalled [kalıcı] bir esere imza atmış emekli diplomat Bilal Şimşir, Şumnu'dan Çanakkale'ye hicret ettiklerinde kaydolduğu lisede hazin bir manzarayla karşılaşır. Gerisini kendisinden okuyalım: "*Gelibolu'dan kalkıp Çanakkale lisesi müdür yardımcısına çıktım. Son sınıfa kaydım yapıldı. Ucu ucuna yetişmişim. Ders başlamış. Müdür yardımcısı beni sınıfa götürdü ve ders yapmakta olan Fransızca hocamız Ruhi Bey'e teslim etti. Sınıfa dönerek 'Bu göçmen arkadaşınız sizinle, bu sınıfta okuyacak' deyip çıktı... Zil çalınca bahçeye fırladık. Sınıf arkadaşlarım etrafımı çevirdi. Beni soru yağmuruna tutuyorlar. Biraz ileride, yine bizim sınıftan, üç kız durmuş, uzaktan beni seyrediyorlar. Sonra biri yanıma yaklaştı ve aklı sıra bana iltifatta bulundu: '-Dilimizi güzel konuşuyorsunuz, Türkçeyi ne çabuk öğrendiniz?'. Şiddetle sarsıldım. Sanki bir kazan kaynar su, başımdan aşağı döküldü. Kendimi salsam oracıkta çökeceğim. Toparlandım: '-Türkçeyi siz de fena konuşmuyorsunuz?' dedim. Kız bir an şaşırды, etrafına bir göz attı ve biraz övünerek bana cevabını verdi: '-Ama biz Türk'üz'. Buyurun cenaze namazına! Lise son sınıfa gelmiş bu kızcağız, Edirne'nin ötesinde de tıpkı kendisi gibi Türkler olabileceğini bilmiyor, düşünemiyordu"*.

1950'de durum böyleyse günümüzde nasıldır, hüküm vermek belki doğru olmayacaktır ancak istirdat politikasını anlamak için elzem olan şuur ciddî bir arka plana ihtiyaç gösterir. İşte bu sebeple bu satırların yazarı -kendi çapsızlığını da kabul ederek- bazı meseleleri konuşurken zorlanıyor ve meramı ifadede de başarılı olamıyor.

Eşref, Edirne'nin istirdadında Talat ve Enver'den sonra öne çıkan isimlerin başındadır. Tevfik Bıyıklıoğlu Trakya'da Millî Mücadele unvanlı eserinde “Edirne'nin kurtuluşu, Türk Milletine, sırf kendi kuvvetine dayanarak, büyük devletlerin karar ve muhalefetlerine rağmen, büyük millî davaların başarıyla neticelenebileceğini göstermiş olması bakımından da hiçbir vakit unutulmaması gereken bir hadisedir” (Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 72) demektedir. Hiç unutulmamalıdır ki Edirne'nin bizde kalmasını sağlayan en mühim amillerden biri de, Eşref gibi komitacıların devletin Meriç Nehri'ni geçmeyeceğiz taahhüdüne rağmen Batı Trakya topraklarını ele geçirmesiydi. Buraya geçmekle evvela vahşi Bulgar komitacılarının mühim bir kısmı temizlenmiş, Hıristiyanlaştırılan Pomak Türkleri gözyaşlarıyla kelime-i şهادetlerle “resmen” Müslümanlığa avdet etmişlerdir. İskeçe'de bir cami çıkışında bize Teşkilat-ı Mahsusa propagandası yapan yaşlı amca, Rodoplarda rastladığımız ve yaşlı gözlerle “biz burada tutulduk kaldık” diyen ve bizleri de ağlatan Şahinköylü Pomak Türk'ü istirdat politikasının mücessem timsaliydiler. Bu sebeple Eşref, yarım ağız “Balkan Harplerinde, Edirne'nin İstirdadında ve Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda hizmeti geçmiş biri” denilip geçiştirilecek adam değildir.

Beka Mücadelesi, Mukavemet/Direnış Hareketi ve İstirdat Politikasında hakkıyla isim yapmış birini “ahlaksız”, “yalancı”, “korkak”, “savaş meydanından habire kaçan”, “çapulcu”, “şahsi menfaati için el-âlemin parasına çöken”, “mal-davar hırsızı” olarak nitelemek ve bunları da vehmedilen bir **narsistik kişilik bozukluğu** tezi için tedarik etmek itibar suikastçılığıdır. Şayet namuslu birini bitirmek istiyorsanız ona namussuz, bir kahramanı bitirmek için de ona korkak/firarı demeniz yetecektir. Bu yazıda Safi'nin Eşref'i bitirmek için bulduğu en kullanışlı argüman olan “korkak/firari” ve “çapulcu” iddialarına biraz daha detaya girerek temas etmek istiyoruz. Çünkü Safi'ye göre narsistik kişiler gerçekte korkaktırlar ve onlar bununla yüzleşmek yerine hem kahramanlık hikâyeleri uydururlar hem de kendi yüzleşemedikleri korkaklıklarını başkalarına yansıtırlar. Polat Safi'nin bu siyakta en güçlü aslında yegâne kaynağı Çolak İbrahim'in hatıratıdır. Bir akademisyen tarihinin tarihin kaynağının belgeler olduğunu güçlü şekilde vurguladıktan sonra iddialı bir tezi için hatırata müracaat etmesi hazindir.

Polat Safi, ilmî-akademik usule tamamen muhalif ve mugayir bir şekilde Çolak İbrahim'in [İbrahim Çolak, **Milli Mücadele Esnasında Kuva-yı Seyyare Kumandanlığına Ait Hatıratım**, İstanbul: Emre Yayınları, 1996] yazdıklarının “muteber kabul edilebileceğini” söylüyor. Safi'nin psikolojik ve psikiyatrik tahlillerine göre “narsistik kişilik bozukluğu” ile malül ve dahası “psikopat” olarak kabul edilmesi gereken kişi gerçekte Çolak İbrahim'dir. Çolak İbrahim güya Geyve'de Kuşçubaşı Eşref'in 30 neferle birlikte kaçmaya hazırlandığını,

bunun için istasyondaki bir drezini harekete hazır hale getirdiklerini görmüş ve onlara engel olmuştur. Çolak İbrahim'e göre Eşref, Göynük'te de "müsademe mahallinden tabana kuvvet kaçmaya teşebbüs" etmiş, kaçarken de neferlerden birini ayağından vurarak ölümüne sebep olmuş, üstelik kendi ayıbını örtmek saikiyle neferi kaçıdığı için vurduğunu söylemiştir. Yine Eşref'in ayıpları bunlarla sınırlı değilmiş; o, kaçan asilere ait ne kadar para ve taşınması mümkün eşya varsa hepsini de kendi hesabına gasp etmiştir; ayrıca devletin tütününe, afyonuna da göz dikmiştir. Yani Çolak İbrahim'e göre Eşref, savaş ortamında nemalanan bir çapulcudur. Peki, Safi'ye göre "muteber" olan Çolak İbrahim nasıl biri?

Başkaca hiçbir kaynağa müracaat etmeksizin evvela kendi hatıratında yazdıklarına bakalım: Eşref, Saray'dan nemalanan "soylu" sınıfından ve zengin Çerkeslerden para toplarken, Eşref'i çapulculukla suçlayan Çolak İbrahim meğerse Ziraat Bankası'nın parasına el koyuyormuş. Bir mühür uydurup Kandıra Ziraat Bankası'ndan 2 bin lira almış ve çetesinin ilk masraflarını böyle karşılamış. Bolu-Adapazarı-İzmit-Kartal Kuvay-ı Milliye Kumandanı Eşref, Çolak İbrahim'in yaptığı şeyi rahatlıkla ve basitçe yapacakken kendisini köle sınıfından gördüğü için küçümseyen Abaza ve Çerkeslerden zorla para toplamaktadır. Sabahattin Özel ilmî-akademik tarafsızlığın bir tezahürü olarak Eşref Bey'in para toplamasının sebebinin "adamlarının ihtiyaçlarını karşılamak" için olduğunu yazar ki burada şahsî menfaat iddiası mevcut değildir. (Sabahattin Özel, Milli Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk, İstanbul: Derin Yayınları, 2009, s.136).

Çolak İbrahim, kendi anlatısına göre Mudurnu'da 28 neferle bin kişiye karşı, birkaç gün sonra da yine çok az bir kuvvetle sayıları bir ara 7 bine varan asilere karşı kahramanca mücadele etmiş. Çolak İbrahim, Ayıcı Arif'in de Bolu-Düzce hattında rejinin tütününe el koyduğunu ve kendi hesabına satmak için Eskişehir'e gönderdiğini yazıyor.

İlginçtir, İsmet [Paşa] Yozgat İsyanı'nı bastırmaya giden Çolak İbrahim'i geri çağırmıştır. Sebebi şaşkıncıdır: "Çapulculuk ve talan". Eşref'i çapulculukla itham eden şahsın kendisi, üstelik "muteber" ve "yetkili" bir isim olan İsmet [İnönü] tarafından itham ediliyor ve Ankara'ya çağrılıyor. Bunu İsmet Bey'e de Refet Paşa söylemiş. Ankara'ya gelen Çolak İbrahim, Mustafa Kemal'i buluyor, derdini anlatıyor, hesap vermeye hazır olduğunu, topladığı paralarla binlerce telgraf direği diktirdiğini söylüyor. Mustafa Kemal de kendisini İsmet Bey'e gönderiyor. Gerisini Çolak İbrahim'den okuyalım: "Gazi hazretlerine anlattıklarımı İsmet Paşa'ya da tekrar ettim. İzahatımı baştan aşağıya kadar dinledi fakat hiç sesini çıkarmadı". Çolak İbrahim derdini Mustafa Kemal'e anlattı da kendisinin itham ettiği Eşref, böyle bir imkâna sahip olsaydı neler diyecekti acaba? Çolak İbrahim çok acımasız biri aynı zamanda.

Kuvayı Milliye'ye karşı savaşan bazı asileri sakladığı veya onlar kendi mıntıklarında bulunduğu için bakınız Nüfren[Lüfren?] Köyüne ne yapmış: “Asileri dağıttıktan sonra onların cezasını verdim. Bütün Nüfren Köyü'nü baştan aşağı yaktırdım. Hatta köyün bir daha kurulmasına mani olmak için cami ve mektep binalarını da sakınmadım. Hatta Kuvayı Milliye'e iltihak etmiş olan Nüfrenlilerin evleri bile yakıldı”. Çolak İbrahim müfrezesinde yer alan ve Eşref için “feleğin, son zamanlarda affedilen, yüz ellilikler arasında bulundurmak bahtsızlığı ile karaladığı Eşref” ifadesini kullanarak mertçe bir tavır sergileyen Bulgar Sadık ise üç yüzü geçen binaları yok ettiklerini anlatıyor. Ancak Bulgar Sadık'ın hatıratını kaleme alan M. R. Yalkın, maslahatı gözetiyor ve cami ve mektebi, yaktıkları bina sayısına dahil etmiyor. Bulgar Sadık Hendek'i de yakmak üzere yola çıktıklarını ancak buna Dayı Mesud'un mani olduğunu ifade etmektedir [**Bulgar Sadık**, Anlatan: M.Sadık Poğda, Yazan: M. R. Yalkın, İstanbul:İnkılap Kitabevi, ty, s.261].

Çerkes Ethem'in adı çıkmış... Çolak İbrahim'in kendi ifadesiyle Yozgatlılara uyguladığı “azami derecede cebir ve şiddet” de pek fena idi. Çolak İbrahim şunları yazıyor: “İsmim her köyde ağızdan ağıza dolaşır, herkes şiddetinden bahsederdi”. Çolak İbrahim, Zile'de de o zamanın parasıyla hatırı sayılır bir meblağ topladığını yazıyor ve ama bunu ne şekilde topladığını yazmıyor. Ancak tahmin edebiliriz. Çünkü Sungurlu'da ne yaptığını yazıyor. Halk atlar için eğer vermemiş, Çolak İbrahim de şiddete başvurmuş. Kuşçubaşı Eşref, devletin bankasına, fakir Türkmen halkın malına el koymak yerine Saray'a kız vererek zenginleşmiş “soylu” Çerkes ve Abazalara haraç kesmiştir. Daha da ilginç olan bir bilgi de şudur: 31 Ağustos 1920'de 24. Tümen Komutanlığınca Batı Cephesi Komutanlığına çekilen bir telgrafta Çolak İbrahim'in Kuvayı Seyyaresinin giriştiği yağma ve tecavüzler dolayısıyla hiç olmazsa Adapazarı'na uğratılmadan Eskişehir'e dönmesinin emredilmesi arz edilmiştir (Kazım Aras, İstiklal Savaşında Kocaeli Bölgesinde Harekât, 102 sayılı Askerî Mecmuanın tarih kısmı, İstanbul, 1936, s.27'den naklen Özel, a.g.e., s.117).

Peki, Safi, muteber bulduğu Çolak İbrahim'in kişiliği hakkında iğne ucu kadar olsun, bilgi veriyor mu? Hayır!

Şimdi gelelim Çolak İbrahim'in iddialarının aksine Eşref'in ve Çolak İbrahim'in neler yaptığına...

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere İstiklal Harbi'ne dair eserleri Genelkurmay ve Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan ve konuya dair çalışmaların hemen hepsinde, Meşrutiyet, Balkan Harbi ve I. Dünya Harbi'ne dair eserlerin de birçoğunda atfa medar ve mazhar olan Emekli Kurmay Albay Rahmi Apak, Tekirdağ Mebusu iken yazdığı **Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**

unvanlı eserinde “Jandarma Yüzbaşı ve İttihatçıların Milis Yarbayı” olarak tavsif ettiği Kuşçubaşı Eşref’e karşı, kendisini sevmeyen Adapazarlı Çerkes Kanbulat Sait’in teşkilat başlattığını yazıyor. Adapazarı için geçerli olmak kaydıyla Eşref’in teşkilat kurmada pek başarılı olamadığı söylenebilir. Yalnız unutulmamalıdır ki Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın yayın organı olan Alemdar’ın Adapazarı muhabirinin bildirdiğine göre Eşref’i Adapazarı’nda istemeyip çıkarımlar ve sonraki olaylarında elebaşlığını yapanlar İstanbul Hükümeti yanlısı olan Beyefendizade Talustan Bey gibi komutanlardır (Özel, a.g.e., s.145). Yine Türk İstiklal Harbi’ne dair eserleri Genelkurmay ve Türk Tarih Kurumu’ndan yayınlanan Tevfik Bıyıklıoğlu gibi Eşref Bey hakkında dikkatli ve hatta çoğu zaman sitayişkâr ifade kullanan Apak, Mudurnu Vak’ası’nı anlatırken ismini vermediği ama hadiselerin tam içinde yer alan birinin tanıklığına müracaat ederek Eşref Bey’in bölgede teşkilat kurmada gayretini net bir şekilde anlatmaktadır. Apak’ın ismini vermediği şahıs, jandarma subaylığından ayrılmış Muharrem isimli arkadaşı ile köşelerine çekilmişken kendilerine Binbaşı Şevki ve Yüzbaşı Halil’in de iltihak ettiğini ancak bir gün köye katır üstüne yüklenmiş bir makineli tüfek ile iki silahlı çete beraberinde olduğu halde bir misafir geldiğini, bunun Kuşçubaşı Eşref olduğunu, oturup konuştuklarını ve neticede kendilerini mücadeleye ikna ettiğini, ilk iş olarak kendisinin Eşref Bey’e silahlı ve gönüllü erat toplayıp ona göndermesinin, Yüzbaşı Hilmi ve Muharrem’in de Eşref’le birlikte Mudurnu’ya gitmesinin kararlaştırıldığını ve bunların da kısa sürede gerçekleştirildiğini yazmaktadır. Hatırat sahibi Milli Mücadele kahramanı bu isimsiz şahıs, vicdan ve insaf sahibi olsa gerek Eşref’in teşkilatçılığını ve kendilerini ikna edişini anlattığı gibi Çolak İbrahim’i de takdir etmeyi unutmamıştır (Rahmi Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, 1.Baskı, s.123-125; 2.Baskı, s.147-150).

Eşref Bey 150’lik hatta Mustafa Kemal’e hemen her hukukçunun hukuk kuralları dâhilinde kaldıkça saçma bulacağı suikast iddiasından dolayı yargılanan üç şahsın idam edildiği davada ömür boyu hapse mahkûm olmuşken Bıyıklıoğlu ve Apak gibi iki kurmay subayın yazdıkları eserlerde Eşref’e sövmeyip, hırsız, çapulcu, hasta demeyip üstelik bir de onu takdir edişleri ders ve ibret alınması lazım gelen birer insaf ve hakkaniyet numunesi, vesikası ve vefa nişanesi olmalıdır. Çolak İbrahim ise bu kurmay subay gibi davranmamış, iftira mahiyetinde şeyler yazmıştır.

Eşref’in lehine daha başka deliller bulmakta da zorlanmayız. Annesi de Berzeglerden olmasına rağmen Abazalar tarafından katledilen 24. Fırka Kumandanı Kaymakam Mahmut Bey’in Bursa’da 56. Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Bey’e gönderdiği telgrafta yer alan Eşref Bey’in İzmit-Sapanca arasındaki bazı köprüleri tahribe çalışacağı bilgisi ise tetkike muhtaçtır

(Bkz. **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Milli Mücadele Anıları**, Haz. Muhittin Ünal, TTK, II. Cilt, s.782). Yine bölgedeki isyanların şiddetini arttırdığı tarihte Geyve'de bulunan 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuad Paşa'nın Miralay Bekir Sami Bey'e çektiği telgrafta Eşref Bey'in 150 kişilik müfrezesinin bir kısmı işgal edilmiş Taraklı'da toplanacağı yazılıdır (Ünal, s.923). Hâsılı Çolak İbrahim'in "kaçtı, korktu" gibi iftiralarla karalamaya çalıştığı Eşref, Mudurnu Hadisesi evveli ve esnasında teşkilat yapmakta, savaştacak adam aramakta ve bizzat savaşmakta, bu vadide azimle mücadele etmektedir.

Genelkurmay Başkanlığının evvelce Rahmi Apak'a yazdırdığı **Türk İstiklal Harbi VI ncı Cilt İç Ayaklanmalar (1919-1921)**[Ankara: Gnkur. Basımevi, 1964] unvanlı eserde Binbaşı Çolak İbrahim'in İstanbul'dan kaçtıktan sonra 13 Nisan 1920'de Kandıra'da maiyetlerinde 60 kişi bulunan Kuşçubaşı Eşref ve Rauf'la birleştiği [doğrusu Çolak İbrahim onlara iltihak etmiştir], Düzce asilerinin Geyve'ye yürüyecekleri haberi üzerine kendilerine Geyve Boğazı'nı tutmalarının emredildiği, giderlerken yanında 32 araba cephaneye bulunan Bulgar Sadık'ın Çolak İbrahim'e katıldığı, bu cephanenin Maltepe Atış Okulu'ndan alındığı, Çolak İbrahim'in Taraklı'da 29 kişi ile 300 kadar şeriatçıya iyi bir müdafaa yaptığı, Çolak İbrahim müfrezesinin 1 Mayıs 1920'de Taraklı'dan Göynük'e girdiği, 5 Mayıs 1920 gecesi Mudurnu'ya vardığı, müfrezenin mevcudunu 120'ye çıkardığı, bu arada Pirlepelî Hamdi Bey ve Dava Vekili İsmail Hakkı Bey'in maiyetlerinde bulunan 200 Rumelili ile Mudurnu'ya gelip Çolak İbrahim müfrezesine katıldığı, Mudurnu'ya saldıran asilerin 3000 civarında olduğu, devam eden günlerde Çolak İbrahim'in yardım telgrafi üzerine 14 Mayıs 1920 günü Nallıhan'dan Binbaşı Nazım komutasında 250 zeybek ile zayıf bir piyade taburunun geldiği, asilerin 16 Mayıs günü çekilmeye başladığı, fırsattan istifade asilerin Göynük'e girip hapishaneyi boşalttığı, 20 Mayıs günü de Albay Refet Bey ile Kurmay Yarbay Arif'in komutayı almak için Mudurnu'ya geldiği ve asilerle müzakerenin başladığı yazılıdır. Çolak İbrahim bu durumda meğserse hep yalan ve yanlış bilgi veriyor, kendisini övüyormuş. Kendisi çok az kişiyle sayıları bir ara 7 bine ulaşan kişiye karşı savaştığını söylüyor, Apak ise tekzip ediyor üstelik Bulgar Sadık da çok sayıda takviye birlik geldiğini yazıyor. Daha da ilginç Eşref Kuşçubaşı'nı firarla itham eden Çolak İbrahim, Bulgar Sadık'ın anlatısına göre Mudurnu'dan kendisi firar edecekmiş. Bulgar Sadık, Ankara'dan gelen asilere karşı dayanma ve ricat emri dolayısıyla Çolak İbrahim'in kendisinin görüşüne müracaat ettiğini anlatıyor ve şöyle devam ediyor: "Asileri durdurduğumuza göre, aradan saatler geçtiği halde tekrar hücum teşebbüsünde bulduklarına göre vaziyetimizde bir tehlike olmadığını temin ile İbrahim Beyi ricat emri vermekten sarfınazar ettirdim". Bu anlatıyla göre de Çolak İbrahim, kendisini övdüğü derecede kahramanlık yapmış biri değildir.

Şimdi boşlukları doldurmaya devam edebiliriz. Polat Safi'nin atıfta bulunduğu ancak Eşref Bey'in lehine olan hususları muhtemelen “göremediği” bir hatıratı, bir canlı tarihe bakalım. İzmit'in medreseli ve sarıklı İttihadçısı, Eşref'in de Malta arkadaşı olan Rifat Yüce'nin **Kocaeli Tarih ve Rehberi** [İstanbul: Demkar Yayınevi, 2007] unvanlı eserinde yer alan hatıratında Niyazi Yelkencioğlu şunları yazıyor: Kuşçubaşı Eşref, Kandıra'ya geldiği ve misafir olduğu Yelkencioğlu'na “Bizim gelmekteki amacımız, Maltepe [Atış] Okulu'nun altına depo edilmiş ve hiç açılmamış cephane sandıkları, top, kara torpili vesaire vardır. Bunları gece oradan aşmaktır. Bu konuda Kandıralıların yardımından istifade edeceğiz” demiş. Niyazi Bey de “başüstüne, Kandıralılar hiçbir şeyden kaçmazlar, memnuniyetle sizinle beraber giderler” der. Niyazi Bey arkadaşlarıyla Eşref Bey'i görüştürür; ertesi gün de araba ve beygirlerle hareket ederler. Niyazi Bey sonra şunları yazar: “Samandıra'daki teşkilat mensuplarıyla beraber gece okuldan cephane vesaireyi alıp salimen Kandıra'ya geldiler”. Polat Safi'nin Kuşçubaşı Eşref'in eşi Pervin Hanım'a değil de Eşref'e ait olduğunu iddia ettiği hatıratıta “İşgalcilerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgallerini, Eşref Bey ve arkadaşlarının 14 Mart'ta Maltepe'deki depoya baskın yapıp zengin cephanenin kaçırılmasına” bağlaması mübalağa hatta yanlış da olsa, başka bir neticeye yol açsa da esas kast ettiği şeyle ilgili iddia pek de yabana atılacak cinsten değilmiş. Bu cephanenin kaçırılmasının Mondros Mütarekesi'nin ihlali olarak kabul edilmesi de tetkike değer. Tarihlerde, rakamlarda, sayılarda gel-gitler, takdim-tehirler elbette var; mübalağalar, hadiselerle neticelerin her zaman tetabuk edememesi de normaldir çünkü hafıza-ı beşer nisyan ile malüldür ancak inkâr edilemeyecek bir şey varsa Eşref korkak biri değildir, can pazarında arkadaşlarını, maiyetini terk edip kaçacak biri değildir. Eşref'e, korkak demek, savaş hattından kaçtı demek onun mücerreb [tecrübe edilmiş] olan hayat hikâyesine aykırıdır.

Polat Safi, Eşref'i Adapazarı'nda şahsî menfaat için para toplamakla itham ettikten sonra biraz ilginç şekilde Mustafa Kemal'e atıfta bulunuyor onun Heyet-i Temsiliye adına 1919 Ekim ayında İzmit, Adapazarı, Bursa, Konya ve Balıkesir Heyet-i merkeziyelerine gönderdiği genelgede “Eşref'in giriştiği türden kişisel çıkar sağlamaya yönelik faaliyetlerine müsamaha etmeye niyetinin olmadığını açıkça göster”diğini yazıyor (Safi, a.g.e., s.209). Fakat Safi, gördüğü ve atıfta bulunduğu Apak'ın **Garp Cephesi Nasıl Kuruldu** adlı eserinde Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından Ayııcı Arif'in tümen komutanı olmasına rağmen emrinde bir de çete teşkilatı bulundurduğunu ve bu sayede emrinde daima kontrole tabi olmayan 30-40 bin lira bulundurduğunu, aslında Ayııcı Arif'in İstiklal Mücadelesi'nde çok hizmeti görüldüğünü, şayet “Atatürk'e suikast macerasına katılmamış olsaydı” Kuvay-ı Milliyecilik cephesinin belki de hiç tartışılmayacağını yazmasını görmezden geliyor (Apak, a.g.e., 1.Baskı, s.111; 2.Baskı, s.132-133). Apak, **Yetmişlik bir Subayın Hatıraları** unvanlı eserinde de Ayııcı Arif hakkında

acı ve ağır şeyler söylemektedir (bkz. Apak, a.g.e., s.203-204). Kanaatimiz odur ki Ayııcı Arif ve birçok isme ses çıkarılmamıştır çünkü çok acil para ihtiyacı olduğunda, hayatî bir mesele zuhur ettiğinde hemen herkes aynı usule müracaat etmiştir. Bu sebeple Safi, Eşref'i şahsî çıkar sağlamakla itham ederken çok da hoş olmayan atıf şekillerine iltifat ediyor; Eşref'ten çoğu zaman bir kanlısı hakkında konuşur gibi bir tavra sahip olduğu intibamı veriyor.

Polat Safi, sıkıştığı zaman Mustafa Kemal'e iltica ederek kendini haklı çıkarmak isteyenlerden değil elbet ancak üzücü olan o dönem ki hadiselerin nasıl cereyan ettiğini biliyorken sırf Eşref'i harcamak ve onda narsist kişilik bozukluğu bulmak adına onu şeytanlaştırmaya çalışmasıdır. Acaba Safi'nin atıfta bulunduğu ve Mustafa Kemal'in gönderdiği telgraf işe yaramış mıdır veya arkası sıkıca takip edilmiş midir? Mesela Mehmet Temel'in **Milli Mücadelenin 100.Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı** [Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Yayınları, 2020] içinde yer alan "Kuva-yı Milliye Zulmü Gerekçesiyle Balıkesir'den Göçler" tebliğinde zulüm, itisaf ve taaddi ile itham olunan Kuvay-ı Milliye reisleri üstelik Çerkes değil etnik Türk'tür. Bunlar yüzünden Balıkesir ve bilhassa Edremit'te pek çok insan civar bölgelere veya İstanbul'a kaçmış, geçimleri için kendilerine hükümetçe yardım edilmiştir. Demirci Mehmed Efe ise Sökeli Ali Efe uğruna sayısız masum insanın kanına girmiş, Denizli yakılmaktan son anda kurtulmuştur. Bunlar hem mal-mülk gasbında hem de tavuk keser gibi adam doğramakta mahir âdemlerdir. Eşref, bu gibilerin yanında "evliya" hükmündedir.

Kabul ederiz ki bazen el koymanın mazur görüleceği anlar olabilmektedir. Çerkes Ethem'in anlattığı bir hikâyeye ibret-amizdir. Balıkesir Heyet-i Merkeziye azası Vehbi [Bolak] Bey Karacabeyli zenginlerden Milli Mücadele için yardım toplar. Çerkes Ethem, neticeyi sorar. Vehbi Bey listeyi uzatır ve Arnavut Galip Paşa'nın isminin karşısında 150 kağıt lira yazılı olduğunu görür. Çerkes Ethem, Galip Paşa'ya bu paranın bir birahane harcaldığı para olduğunu, gerektiğinde işini halletmek için onbinlerce lira rüşvet verdiğini, böyle bir zamanda vatanın kurtuluşu için herkesin canını feda etmesi gerektiğini, bu cimriliğin nefrete şayan bir şey olduğunu söyler. Galip Paşa kızar, kızarır ve "beyim bu bir ianedir (yardım) ve iane de arzuya bağlıdır. Ben fazlasını veremem" der. Çerkes Ethem yanındaki adamlara Galip Paşa'yı tutuklatır ve paşa bir gece hapiste kalır. Ertesi gün paşanın işlerine bakan adamı 5 bin lirayı getirip Çerkes Ethem'e teslim eder ve paşa da serbest kalır.

Yayınından 82 sene sonra Türkçeye çevrilen ve yakında yayınlanacak olan Arap Uyanışı adlı ve Arap isyan ve istiklalini en iyi ihtisar eden, aslî faillere istinaden yazdığı ve henüz aşılammış eserinde George Antonius, "Emir Abdullah'ın Yemen'e giderken karşılaştığı Eşref Bey

komutasındaki Türk birliği kararlı bir çaresizlik içinde kaplanlar gibi savaştılar” der.

Eşref’e korkak demek, eşyanın tabiatına aykırıdır. Eşref’e hırsız demek ise biraz da Enver’e hırsız demektir. Eşref’e mal-davar hırsız demek, Türk tarihinde altın harflerle yazılmış Batı Trakya Türk Cumhuriyeti’ni, Türk’ün istirdat mücadelesini aşağılamak demektir. Bu bölgeden hayvanların ne şekilde ve hangi hizmet yolunda toplandığını öğrenmek çok basittir. Enver, binlerce hayvanın Trakya’dan Anadolu’ya niçin geçirildiğini herkesten daha iyi biliyordu. Enver bir adamı Makedonya’da deneyememişse, Trablusgarb’da denemiştir; Trablusgarb’da deneyememişse I.Balkan Harbi’nde denemiştir; I.Balkan Harbi’nde deneyememişse II. Balkan Harbi’nde, Batı Trakya’da denemiştir; Balkanlarda deneyememişse Sina Cephesi’nde, orada değilse Necid Çöllerinde, orada da değilse Hayber’de denemiştir. Hiç kimse Enver’e de haksızlık yapmamalıdır.

Hiç kimse hangi kusurları, zihin karışıklığı olursa olsun bir kahramana korkak, bir namus timsaline hırsız muamelesi yapmamalıdır. Eşref’in hikâyesinin geçtiği yerler bizim topraklarımızdı. Oraların çoğunu kaybettik ancak o yerler bugün de bizim gönül coğrafyamızdır. Hayatı sıcak döşekte değil, çölde, dağda, harp meydanlarında geçen insanların tümünün hatıratında yer yer mübalağalar, aşırılıklar, yanlışlıklar ve hatta daha başka kusurlar vardır. Şayet bu insanların hepsini narsist kişilik bozukluğu ile itham edersek elimizde adam kalmaz. O zaman Enver’e Napolyon diyenlere de diyecek sözümüz olmaz.

Her ne kadar müstakil bir yazıda ele alınması daha doğru olsa da kısaca Safi’nin 1927’deki Mustafa Kemal’e suikast iddiasına dair yaklaşımı ile ilgili de bir şeyler söylemek faydadan hâlî olmayacaktır. Safi şunları yazıyor: “Bilindiği üzere Eşref, Milli Mücadele sırasında Yunan saflarına geçerek Kuvay-ı Milliye güçlerine karşı savaşır. Milli Mücadele sonrasında ise Cumhuriyet rejiminin yıkmaya yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunur. Nitekim, 1927’deki Atatürk’e yönelik suikast girişiminin merkezinde yer alır. Eşref vatan haini olarak görülmesine sebep olacak bu konulara girmediği gibi...” Safi, a.g.e., s.270). Safi, bir hata yapmayı bilinçli olarak “Düzenli Ordu” yerine “Kuvay-ı Milliye” yazmışsa bu hususu izah etmesi iktiza eder. Çünkü Eşref’in Çerkes Ethem ile birlikte Yunan tarafına geçtiği kabul ediliyorsa bu durumda Kuvay-ı Milliye’nin vasfı da değişecektir.

1927 Suikast iddiası ile 1935’deki suikast iddiası aşağı yukarı aynı kıymeti haizken 1927’deki yargılamada sanıklar idama mahkûm edilmiş ancak 1935’deki yargılamada tüm sanıklar beraat etmiştir. 1927’deki suikast iddiasında Söke’deki çatışmada sadece Kuşçubaşı Eşref’in kardeşleri Hacı Sami ve Ahmet’in öldürülmüş olması, diğer şahışların canlı ele geçirilmesi dikkat çekicidir. Söke’de öldürülen Kuşçubaşı Eşref’in kardeşi Hacı/Selim Sami, aslında

ağabeyi gibi şeytanlaştırılan isimlerden biridir ve bunda en büyük hisselerden biri de Ankara Hükümeti adına Batum'da İttihadçuları takip ve onlar hakkında istihbarat toplamakla görevli olan Feridun Kandemir'e aittir. Kandemir, Hacı Sami'yi, Enver'in Anadolu'ya geçmek üzere bulunduğu Batum'da onun peşinde gördüğünü, Ankara Hükümetinin İstihbarat Müdürü olduğu için kendisinden temastan kaçındığını, hatta Enver'in üzerinde müessir olduğunu öğrendikten sonra mutlaka görüşmek için teşebbüs ve ısrarlarına rağmen bir defa dahi görüşmek istemediğini ve üstelik tehdit edildiğini yazar. Kandemir, Enver'i Anadolu'ya geçmek için Hacı Sami'nin teşvik ettiğini bunda muvaffak olamayınca onu Türkistan macerasına soktuğunu iddia eder.

Kandemir'in yazdığına göre [Kandemir, **Atatürk'e İzmir Suikastinden Ayrı 11 Suikast**, İstanbul: Ekicigil Matbaası, 1955] Hacı Sami ve arkadaşları Salihli-Kütahya arasındaki Nallıhan boğazında tren geçerken evvelce yerleştirdikleri bombaları ateşleyecekler ve Mustafa Kemal'e suikast yapacaklar, bundan sonra da Yunanistan'daki arkadaşları Türkiye'ye geçecek ve bir ihtilal çıkaracaklardır. Ancak başka yerde de Nallıhan-Ayaş arasında bomba koyulacağı yazılıdır. Belli ki Kandemir sehivde bulunmuş. Bu trende Mustafa Kemal, vekiller ve mebuslar bulunacakmış. Güya Hacı Samiler dinamit koyacak ancak bu kâfi gelmeyeceği için Eşref Bey de dinamit getirecekmiş.

Ağır Ceza Mahkemesindeki yargılamada Abaza Hakkı, tecrübeli Ceza Hukukçularının vasıf ve mahiyetini hemen anlayacakları ifadesinde Hacı Sami ve Kuşçubaşı Eşref gibi komitacılara ders verecek bir profesyonellikte şeyler söylemiştir. Güya Hacı Sami ile kendileri yurda girince 3-4 gün sonra da Eşref içeriye girecektir. Parola şudur: Kendileri Kuşadası'ndan ateş yakacak, Eşref de Sisam'dan ateş yakacaktır. Ancak ilginçtir, hükümet kuvvetleri sanki Hacı Sami bu ateş yakıyormuş gibi bu parolayı kullanmış ancak Eşref yurda girmemiştir. Abaza Hakkı'nın muhtemelen öğretilmiş ve üzerinde çalışılmış cevabı da şudur: "Eşref herhalde gazetelerde Hacı Beyin vurulduğunu okumuştur. Bunu öğrendikten sonra artık gelir mi?"

Mahkeme hâkimi, Abaza Hakkı'ya "suikast ve ihtilalden sonra Abdülmecid'i mi getirecektiniz?" diye sorar. Abaza Hakkı da "kimbilir, belki, padişah namına beyanname yazıp millete dağıtacaklardı; her yerde ihtilal çıkacak hatta Trabzon'da; sonra padişah ve İttihadçılar gelecekti" demektedir.

Sökeli Mecit mahkeme ifadesinde Yunanlıların giderlerken yanlarında götürdükleri Türk esirlerinden olduğunu, memleketine gitmek için Hacı Sami ile birlikte hareket ettiğini söylemiş, Mahkeme hâkimi sorgudaki ifadesinde Anadolu'ya başka maksatla geldiğini söylediğini hatırlatmış, bunun üzerine Sökeli Mecit "zorla söylediler, dayak attılar" demiştir.

Düzceli Mecit de Yunanistan'a esir olarak götürülenlerden biri olduğunu söylüyor. Abaza Hakkı müdafaa da aslında Hacı Sami'nin, Eşref kendisine iltihak etmedikçe hiçbir şey yapamayacağını, bu sebeple kendisinin ihbarda bulunmadığını söylemiştir.

Kanaatimiz odur ki Polat Safi tarihçilik yanında ilgi sahasına psikoloji ve psikiyatri yanında biraz da hukuku bhusus ceza hukukunu ilave etseymiş mahkeme dosyasının kayıp olduğu bu yargılamanın mahiyeti hakkında az çok bir kanaat sahibi olurdu.

1935'te yapılan "Atatürk'e Suikast İddiası"nın yapılan yargılamasında birkaç sene evvel Şark İstiklal Mahkemesi reisliği de yapan Ali Saip Ursavaş'ın da sanık olduğu yargılamada bazı sanıklar işkence iddiasında bulunmuşlardır. 1927'deki davada olduğu gibi bu davada da iddia makamında CHP genel sekreterliği de yapan Maarif vekillerinden Saffet Arıkan'ın kardeşi Baha Arıkan bulunmuştur. Baha Arıkan, Sava Paşa'nın **İslam Hukuku** unvanlı kaliteli eserinin de mütercimidir ancak hukukçuluğu tartışmalıdır. Arıkan mahkemede okuduğu ve tam altı saat süren iddianamesinde "Atatürk, bence 17 milyon Türk'ün maddi ve manevi varlıklarının süzölmüş benliğinden başka bir şey değildir; Atatürk, Türkiye ve Türk'ün bizzat kendisidir, maddi ve manevi bütün vatan mefhumuyle Türkiye'dir" gibi devrin hâkim telakki ve jargonuna ait ifadeler kullanmış, sanık avukatı Hamit Şevket İnce de "Atatürk'e taptıklarını" söyleyerek Arıkan'dan geri kalmamış ancak ortada bir fiil bulunmadığını müdafaa zımında söylemiştir. Neticede mahkeme şu gerekçelerle beraat kararı vermiştir.

1-İkrar, maddi delillerle tevsik edilmedikçe bir kanaat veremez.

2-Hâlbuki bu hadisede sanıkların ikrarları maddi delillerle tevsik edilememiştir.

3-Sanıklar zaruri haller altında itiraflarda bulduklarını söylemişlerdir ve bunun aksi sabit olmamıştır.

4-Bundan başka mantıki seyir de sanıkların itiraflarının doğru olmadığını göstermiştir.

5-İfadeler arasındaki birbirini tutmazlık, mahkemede vicdani bir kanaat husulünü sağlamamıştır.

Mahkeme yargılama esnasında işi sıkı tutmuş, ceza yargılamasında nadir görülecek ara kararları vermiş, sanıkların sorgusunu yapan hâkimler, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensür dahil pek çok ismi şahit olarak dinlemiştir.

Şayet 1927 suikast davasında da buna benzer bir hukukî yaklaşım sergilense her üç sanık da idama mahkûm edilmez, muhtemelen beraat kararı verilirdi.

Tarihçiler netameli dönemlerdeki siyasî hadiselerle alakalı verilen mahkeme hükümlerinin en azından bir kısmının tartışılabilir olduğunu bir ihtimal olarak dikkate almak

mecburiyetindedirler. Polat Safi'nin 1927 suikast iddiasını gerçek ve Eşref Kuşçubaşı'nı da suçlu telakki eden yaklaşımını ilmî bulmak mümkün değildir. Nasıl ki 1935'de aslen Kadırlılı olup Andırın'a göçmüş olan Çerkesler Ankara'da veya Adana'da böyle bir suikastı gerçekleştiremezlerse-ki hepsi beraat etmiştir- ne kadar pervasız olursa olsun Hacı Sami'nin de yanındakilerle ülkeye giriş yaptığı Kuşadası-Söke hattından hiç kimseye görünmeden, hiçbir müşkül ve mâniaya maruz kalmadan Ayaş-Nallıhan hattına kadar gelebilip orada suikast gerçekleştirmesi de mümkün değildir. Hacı Sami'nin Türkistan'da Sovyet Ruslara karşı Basmacılarla birlikte verdiği mücadele kimi eserlerde müthiş bir taktik mücadele olarak anlatıldığına göre Hacı Sami'nin suikast niyetiyle ülkeye giriş yaptığına hükmetmek pek doğru bir yaklaşım olmayacaktır kanaatindeyiz. Bu durumda Safi'nin Eşref için ileri sürdüğü "Atatürk'e suikast" ve "Cumhuriyet rejimini yıkmaya yönelik mücadele" iddiası zayıf bir iddia olmaktan öte bir kıymet ifade etmiyor.

Toparlarsak...

Şayet bir ismin "hırsız", "firari", "gaspçı" olduğu algısı verilmeye çalışılır, bu iddialar merkeze alınırsa o isimle ilgili ne kadar müspet şey söylenirse söylensin bunun hiçbir faydası olmaz. Mesela başka biri de Eşref Bey'in beka mücadelesi, mukavemet ve istirdat politikasındaki rolünü merkeze alır ve sonra menfi yönlerini sıralarsa o zaman daha farklı bir manzara ile karşılaşmak mümkün olabilir.

Polat Safi de Ahmet Efe gibi olmamakla birlikte Eşref ile ilgili bir meselede hadisenin fail ve şahitlerinden hep Eşref aleyhinde olanların ifade ve iddialarına hak verir gibi bir tavra sahip olduğunu izhar etmektedir. Bu siyakta Safi bazı istihbarat raporlarına da aşırı bir kıymet atfeder gibidir ki bu çok da doğru değildir. İstihbarat tarihi, bazı istihbarat raporlarına temkinli yaklaşmayı da gerektirir. Safi kimi zaman da tek bir kişiden sadır olan bir iddiayı çürütmek için yine mukabil tek bir kişinin iddiasına istinat etmektedir ki cerh için bu yeterli değildir. Yakın tarihimize ait netameli pek çok hadisenin vesikası olmadığı gibi şahidi de yoktur. Bu sebeple tek kişinin iddiasının doğruluğuna da onun tek kişi tarafından yanlışlanmasına da ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Safi bazen de en uç ifadeyi ölçü almaktadır. Mesela Eşref, birliğinin Hayber'de kimi zaman 10 bin, kimi zaman 15 bin, kimi zaman da 25 bin kişiye mücadele verdiğini iddia etmiş, Polat ise 25 bin rakamını ölçü almıştır. Burada açıkça bir mübalağa olduğu ancak örneklerde de görüldüğü gibi rakamlar arasındaki makasın da hayli açık olduğu bellidir. Bu mübalağalar makul ve mazur görülmezse de üzerine büyük tezler de inşa edilmez. Safi kimi zaman maddi bilgi ile netice arasında kurabileceği bağlarda da ihmalde bulunmaktadır. Mesela Eşref'ten rahatsız olup da İstanbul'a göçenler Rumlar ve Ermeniler ise

burada başka çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Yine Adapazarı civarında halkın bir kısmı ondan memnunsu burada da farklı çıkarımlar yapma imkânı mevcuttur. Safi, kimi yerde de çifte standart uyguluyor. Midilli gibi yerlerde Türkiye’yi hedef alan örgütlerin liderliğine Eşref “layık” bulunuyor ama kitap boyunca birçok Osmanlı yanlısı örgüt ve hareket söz konusu olduğunda Safi, Eşref’e muvakkat da olsa liderliği çok buluyor.

Polat kitabındaki kimi doğru tespitlerinde de sert hükümlerde bulunmaktadır; bu, tarihçilik açısından tehlikelidir.

Bu satırların yazarı hiç kimsenin ayağını yıkamak derdinde, niyetinde değildir çünkü tıynetî buna müsait değildir ancak hiç kimse de hak ettiğinden daha ağır ve haksız bir şekilde tenkid edilmemeli hele de şeytanlaştırılmamalıdır.